

Wprowadzenie

Identyfikacja osób na podstawie pisma ręcznego opiera się na założeniu, że jest ono unikalne, indywidualne¹. Wiadomo jednak, że cechy graficzne różnych zapisów pochodzących od tej samej osoby nie powtarzają się z matematyczną dokładnością, lecz podlegają wahaniom zależnie od różnorodnych okoliczności, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Pismo ulega więc naturalnej fluktuacji, której zakres jest różny: u jednych osób pismo jest w dużym stopniu ustabilizowane, u innych naturalne zmiany grafizmu pisma następują stosunkowo często i obejmują wiele cech.

Specyfiką pisma ręcznego jest również to, że jest ono modyfikowalne²: może zostać umyślnie zmienione, na przykład po to, aby naśladować cudzy grafizm, utrudnić identyfikację osoby, która nakreśliła konkretny zapis, a także ze względów czysto estetycznych. Możliwości celowego modyfikowania grafizmu także są różne: dla niektórych osób nawet zmiana nielicznych cech własnego pisma jest zadaniem niezmiernie skomplikowanym, inne bez większego trudu potrafią jednocześnie zmienić wiele cech.

Mimo to na salach sądowych nierzadko można się zetknąć z ekspertyzami pismoznawczymi opartymi na najprostszym schemacie myślenia, sprowadzającym się do zasady: zgodność cech materiału kwestionowanego i porównawczego świadczy o nakreśleniu ich przez jedną osobę, niezgodność zaś dowodzi pochodzenia próbek od różnych osób. Takie podejście do identyfikacyjnych badań pisma jest zbliżone do podejścia laika. Ocena pochodzenia pisma nie jest bynajmniej taka prosta: ani pewna zgodność cech badanych próbek nie musi świadczyć o pochodzeniu od tej samej osoby, ani różnice między nimi nie muszą dowodzić czegoś przeciwnego. Dlatego głównym zadaniem biegłego wykonującego ekspertyzę pismoznawczą nie jest stwierdzenie zgodności lub niezgodności, tylko ustalenie ich przyczyn. Aby to zrobić, trzeba wziąć pod uwagę znacznie więcej aspektów niż tylko zgodność lub

¹ Chociaż teza o indywidualności śladów kryminalistycznych jest ostatnio podważana; problem ten obszernie omówiono w pracy: J. Koniczny, *Identyfikacja kryminalistyczna*, Warszawa 2017, s. 191.

² J. Moszczyński, *Subiektywizm w badaniach kryminalistycznych*, Olsztyn 2011, s. 44.

niezgodność cech. Właściwa interpretacja spostrzeżeń poczynionych w toku badań porównawczych wymaga między innymi uwzględnienia: zakresu i charakteru podobieństw i różnic³, celu, okoliczności oraz czasu sporządzenia materiału kwestionowanego i porównawczego, obszerności badanych próbek i zakresu zmienności występujących w nich cech graficznych, a często także dysponowania pewnymi informacjami o charakterze pozagraficznym, np. dotyczącymi wieku lub stanu zdrowia potencjalnych wykonawców.

Wymienione okoliczności powodują, że zastosowanie w identyfikacji pismoznawczej ilościowych metod badawczych możliwe jest tylko w ograniczonym zakresie. Metody aparaturowe nie mogą tu przynieść takiego efektu jak w badaniach fizykochemicznych i genetycznych, czyli w znaczącym stopniu zdjąć z barków eksperta ciężar związany z koniecznością samodzielnego podjęcia decyzji w przedmiocie identyfikacji. Podejmowane od pewnego czasu próby zobiektywizowania ekspertyzy pismoznawczej⁴ są niezmiernie potrzebne, trzeba jednak liczyć się z tym, że wyeliminowanie z niej elementów subiektywnej oceny biegłych nie będzie możliwe. Wynika to z samej natury badanego obiektu, czyli pisma, którego nie da się ująć w karby reguł matematycznych, co pokazuje między innymi niniejsza praca.

Subiektywny charakter ekspertyz pismoznawczych sprawia, że podstawowego znaczenia nabierają merytoryczne kwalifikacje wykonujących je biegłych. Niniejsza monografia ma w założeniu służyć im pomocą w rozwiązywaniu niektórych dylematów związanych z ustalaniem pochodzenia podpisów i pisma w sytuacjach, gdy osoba pisząca dokonała autofałszerstwa, czyli celowo wprowadziła do nich pewne modyfikacje, po to, aby stworzyć wrażenie, że jest to naturalny podpis lub pismo jakiejś niesprecyzowanej osoby trzeciej. Ze względu na szczególną rolę podpisów w obrocie prawnym, to właśnie ich autofałszerstwo dotyczy najczęściej, ale zdarza się także w obszerniejszych próbkach pisma. Z ewentualnością autofałszerstwa należy się liczyć we wszystkich przypadkach, gdy osoba pisząca może być zainteresowana uniknięciem prawnych konsekwencji podpisania danego dokumentu lub spisania jego treści. Do dokumentów szczególnie narażonych na działania autofałszerskie należą m.in. rachunki, faktury, dokumenty potwierdzające odbiór gotówki lub towaru, wszelkiego rodzaju umowy, weksle, a także próbki pisma pobierane do celów

³ Zagadnienie to zostało w trafnie opisane w publikacji: S. Matuszewski, *Wnioskowanie o niejednorodności próbek pisma*, [w:] *Rozprawy z Jałowcowej Góry, Materiały III Zjazdu Katedr Kryminalistyki*, red. J. Wójcikiewicz, Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 2004, s. 203–209.

⁴ *Vide* np. M. Goc, *Współczesny model ekspertyzy pismoznawczej. Wykorzystanie nowych metod i technik badawczych*, Warszawa–Szczecin 2015, s. 448.

ekspertyzy pismoznawczej – zwłaszcza gdy odbiorca nie wie, jak wygląda naturalny podpis lub pismo danej osoby.

Na podstawie przeprowadzonych badań eksperymentalnych w pracy wskazano, które cechy graficzne najczęściej podlegają modyfikacjom w podpisach i piśmie poddanych działaniom autofalszerskim. Określono znamiona autofalszerstwa, odrębnie w odniesieniu do dwóch podstawowych rodzajów podpisów (czytelnych i nieczytelnych) oraz dwóch najczęściej spotykanych typów pisma (czyli pisma zwykłego i pisma na wzór druku). Na licznych przykładach z praktyki pokazano, jak rozpoznawać autofalszerstwo i odróżniać je od zmian spowodowanych innymi przyczynami. Sformułowano także reguły wykonywania ekspertyz, których przestrzeganie przez biegłego zmniejsza ryzyko pomyłki.